

בס"ד

"משנה תורה"
לפרשת דברים

נאום ב	פרקים ה'-כ"ו	נאום עיקרי
נאום ג	פרקים כ"ז-ל'	ברית, תוכחה ותשובה

ב. הנאום העיקרי
7. דברים פרק ה'

ב יהנה אלהינו, כרת עמנו ברית-בחרב. ג לא את-אבותינו, כרת יהנה את-הברית הזאת: כי אתנו, אנו אלה פה היום כלנו חיים. ד פנים פנים, דבר יהנה עמכם בהר-מתוך האש. ה אנכי עמד בין-יהנה וביניכם, בעת ההוא, להגיד לכם, את-דבר יהנה: כי יראתם מפני האש, ולא-עליכם בחר לאמר.

יח את-הדברים האלה דבר יהנה אל-כל-קהלכם בהר, מתוך האש הענן והענן-קול גדול, ולא יסף; ויכתבם, על-שני לוחות אבנים, ויתנם, אלי. יט ויהי, כשמעכם את-הקול מתוך החשך, וההר, בער באש; ונתקרבון אלי, כל-ראשי שבטיכם וזקניכם. כ ויתאמרו, הן הראנו יהנה אלהינו את-פדו ואת-גדלו, ואת-קלו שמענו, מתוך האש; היום הזה ראינו, כי-ידבר אלהים את-האדם וחי. **כא ועתה, למה נמות,** כי תאכלנו, האש הגדלה הזאת; אם-יספים אנו, לשמע את-קול יהנה אלהינו עוד--נמותנו. **כב** כי מי כל-בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך-האש, כמנו-ויחי. **כג קרב אתה ושמע,** את כל-אשר לאמר יהנה אלהינו; ואת-דבר אלינו, את כל-אשר ידבר יהנה אלהינו אליך--ושמענו ועשינו.

כד וישמע יהנה את-קול דבריכם, בדברכם אלי; ויאמר יהנה אלי, שמעתי את-קול דברי העם הזה אשר דברו אליך--היטיבו, כל-אשר דברו. **כה** מי-יתן והיה לבכם זה להם, ליראה אתי ולשמר את-כל-מצותי--כל-הימים: למען ייטב להם ולבניהם, לעלם. **כו לך, אמר להם: שובו לכם, לאהליכם. כז ואתה, פה עמך עמדי, ואדברה אליך את כל-המצוה והחקים והמשפטים, אשר תלמדם; ועשו בארץ, אשר אנכי נתן להם לרשתה. כח** ושמרתם לעשות, כאשר צוה יהנה אלהיכם אתכם: לא תסרו, מן ושמאל. **כט** בכל-הדרך, אשר צוה יהנה אלהיכם אתכם--תלכו: למען תחיו, וטוב לכם, והארכתם ימים, בארץ אשר תירשו.

8. דברים פרק ו'

א וזאת המצוה, החקים והמשפטים, אשר צוה יהנה אלהיכם, ללמד אתכם--לעשות בארץ, אשר אתם עברים שמה לרשתה.

ג. פסוקי הפתיחה לספר דברים

9. רש"י דברים פרק א' פס' א' - ה'

(א) **אלה הדברים** – לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל: **במדבר** – לא במדבר היו אלא בערבות מואב, ומהו במדבר, אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר, שאמרו 'מי יתן מותנו' וגו' (שמות ט"ז, א): **בערבה** – בשביל הערבה, שחטאו במעל פער בשטים בערבות מואב: **מול סוף** – על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו 'המבלי אין קברים במצרים' (שם י"ד, יא), וכן בנסעם מתוך הים, שנאמר 'וימרו על ים בים סוף' (תהילים ק"ו, ז), כדאיתא בערכין (דף טו ע"א): **בין פארן ובין תפל ולבן** – אמר רבי יוחנן [רשב"י]: חזרו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן, אלא הוכיחו על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן, שאמרו 'ונפשנו קצה בלחם הקלוקלי' (במדבר כ"א, ה), ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים: **והצרות** – במחלוקתו של קרח. דבר אחר, אמר להם: היה לכם ללמוד ממה שעשיתי

א. אוסף נאומים

1. דברים פרק א' הקדמה:

א אלה הדברים, אשר דבר משה אל-כל-ישראל, בעבר, הירדן: במדבר בערבה מול סוף בין-פארן ובין-תפל, ולבן והצרות--ודי זהב. ב אחד עשר יום מחרב, דרך הר-שעיר, עד, קדש ברנע. ג ויהי בארבעים שנה, בעשתי-עשר חדש באחד לחדש; דבר משה, אל-בני ישראל, ככל אשר צוה יהנה אתו, אלהים. ד אחרי הכתו, את סיחן מלך האמרי, אשר יושב, בחשבון--ואת, עוג מלך הבשן, אשר-יושב בעשתרת, באדרכי. ה בעבר הירדן, בארץ מואב, הואיל משה, באר את-התורה הזאת לאמר.

ו יהנה אלהינו דבר אלינו, בחרב לאמר: רב-לכם שבת, בהר הזה.

2. דברים פרק ד' סיום הנאום הראשון:

(מ) ושמרת את חקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוה היום אשר ייטב לך ולבניך אחריו ולמען תאריך ימים על האדמה אשר יהנה אלהיך נתן לך כל הימים: **הבדלת ערי מקלט:**

(מא) אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש: (מב) לגס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת והוא לא שגא לו מתמל שלשם ונס אל אחת מן הערים האל וחי: (מג) את בצר במדבר בארץ המישר לראובני ואת ראמת בגלעד לגדי ואת גולן בבשן למנשי:

הקדמה לנאום השני: (מד) וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל: (מה) אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים: (מו) בעבר הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון אשר הכה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים: (מז) ויירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מזרח שמש: (מח) מערער אשר על שפת נחל ארנון ועד הר שיאן הוא חרמון: (מט) וכל הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה תחת אשדות הפסגה:

3. דברים פרק ה' פתיחת הנאום השני:

א ויניקא משה, אל-כל-ישראל, ויאמר אלהם שמע ישראל את-החקים ואת-המשפטים, אשר אנכי דבר באזניכם היום; ולמדתם אתם, ושמרתם לעשותם. (ב) יהנה אלהינו כרת עמנו ברית בחרב: (ג) לא את אבותינו כרת יהנה את הברית הזאת כי אתנו אנו אלה פה היום כלנו חיים:

4. דברים פרק כ"ו סיום הנאום השני:

(טז) היום הזה יהנה אלהיך מצוה לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך:

(יז) את יהנה האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו

ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקלו: (יח) ויהנה האמירך היום להיות לו לעם סגלה כאשר דבר לך ולשמר כל מצותיו: (יט) ויתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיתך עם קדש ליהנה אלהיך כאשר דבר:

5. דברים פרק כ"ז פתיחת הנאום השלישי:

(א) ויצו משה וזקני ישראל את העם לאמר שמר את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום: (ב) והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר יהנה אלהיך נתן לך והקמת לך אבנים גדלות ושדת אתם בשיד: (ג) וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך למען אשר תבא אל הארץ אשר יהנה אלהיך נתן לך ארץ זבת חלב ודבש כאשר דבר יהנה אלהי אבותיך לך:

6. חלוקת ספר דברים לשלושת הנאומים העיקריים:

נאום א	פרקים א'-ד'	נאום פתיחה
--------	-------------	------------

המשפטים, היינו, להאזין לחוקים ולמשפטים שהוא עומד לדבר באוזניהם כעת. הווה אומר: לפני שמשה פותח בנאום המצוות גופו, הוא מבקש לשכנע את ישראל בנחיצות הציות למצוות אלו.

15. רמב"ן בפירושו לדברים פרק א' פס' א'

אמר 'אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל' – על המצוות אשר יזכיר בכל הספר מתחלת עשרת הדברות שבפרשת ואתחנן, כמו שאמר 'הואיל משה באר את התורה הזאת לאמרי' (א', ח), כי על התורה ידבר... והטעם, כי כאשר הואיל משה לבאר להם המצוות, אמר להם בתחלת דבריו: ה' אלהינו דבר אלינו בחורב אחרי שנתן לנו עשרת הדברים שנכבש הארץ מיד ונעבור את הירדן, וחטאתיכם גרמו לכם זה וזה. ונמשכו דברי הפתיחה הזאת, עד שהשלים בהם בפסוק 'ושמרת את חקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך אחריו ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך כל הימים' (ד', מ). אז קרא משה אל כל ישראל אשר היו לפניו ואמר 'שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דובר באזניכם היום' (ה', א), והתחיל בביאור התורה עשרת הדברות שישמעו אותם בביאור מפי המקבל אותם מפיו של הקב"ה, ואחרי כן הודיעם יחוד השם 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד' (ו', ד), וכל המצוות שבספר הזה. ולכך יפרש בכאן 'אשר דבר משה אל כל ישראל' (א', א) ושם 'ויקרא משה אל כל ישראל' (ה', א), כי ביאור התורה ותשלום המצוות צריך להיות במעמד כל ישראל כאשר היה במוטן התורה. ומפני שהאריך בדברי הפתיחה הזאת, חזר הכתוב למקום שפסק בתחלת ביאור התורה ואמר 'וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, אלה העדות החקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים' (ד', מו-מה).

16. רשב"ם לדברים פרק א' פס' ב'

(ב) אחד עשר יום מחורב – מי חכם ויבן את זאת, כי פסוק זה לא נכתב אלא לפי שכתוב לפנינו 'ונסע מחורב ונלך את כל המדבר הגדל והנורא... דרך הר האמורי... ונבא עד קדש ברנע' (א', יט), סמוך לארץ ישראל, שמקדש ברנע שלחו מרגלים ונשתהו שם ארבעים שנה. לכך הוא מפרש כן [=כאן], כשנסעו מחורב ללכת דרך הר שעי, דרך ישרה היו יכולים ליכנס לארץ ישראל באחד עשר יום עד קדש ברנע, אבל לפי שחטאו – 'ונסב את הר שעי ימים רבים' (ב', א), עד ארבעים שנה וגו'. וזהו שאמר לפנינו 'ונסע מחורב' [וגו'] ונבא עד קדש ברנע, בימים מועטים שאין בהם כי אם מהלך אחד עשר יום, אבל מקדש ברנע שלחתי מרגלים ונשתהו שם ארבעים שנה בחטאתיכם.

17. במדבר פרק ב' פס' י"ד

"והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה".

18. במדבר פרק א' פס' י"ט

(יט) ונסע מחורב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר האמורי כאשר צוה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ ונבא עד קדש ברנע:

19. רמב"ן לדברים א'

...ושיעור הכתובים האלה: אלה המצוות אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן, בארבעים שנה לצאתם ממצרים באחד לחדש העשתי עשר, ככל אשר צוה ה' אותנו אליהם, והיה זה אחרי הכותו את סיחון ועוג. בארץ מואב שם הואיל משה לבאר להם התורה הזאת לאמר.

20. הגר"א על דברים א' א'

דע כי מן 'אלה הדברים' עד 'ה' אלהינו' הם הקדמה של הספר. לכן יש בפסוקים האלו ג' פעמים דיבורו של משה, דהיינו: 'אלה הדברים אשר דבר משה' וגו', 'דבר משה אל בני' וגו', 'הואיל משה' וגו'. מפני שיש בספר הזה ג' חלקים, דהיינו מתחלת הספר עד 'ויקרא' (ה', א) שקודם עשרת הדברות מדבר בעניני מוסר, ומן 'ויקרא' עד הברכות וקללות שבפרשת כי תבא מדבר מהמצוות, ומשם ואילך מדבר מהברכות וקללות ושאר ענינים. לכן קודם 'ויקרא' כתיב 'אלה העדות והחקים' (ד', מה) וגו', ואחר כך התחיל 'ויקרא משה' שהוא ענין אחד. וכן לפני הברכות דכתיב 'באר היטב' (כ"ז, ח), ואחר כך 'וידבר משה' (שם, ט).

ואלו הג' הם כולל של כל התורה, והתורה גם כן ג' ספרים שהם שמות ויקרא במדבר. ובראשית הוא שורש של כל התורה. ולכן נחלק המדרש גם כן לג': ספרא וספרי ומכילתא. וזהו שאמרו 'דיהיב אוריין תליתא' (שבת פח ע"א), שהם ג' ספרים. והג' ספרים של דברים הם כנגד ג' של תורה, דהיינו: כנגד אלה שמות הוא אלה הדברים, וכנגד ויקרא הוא ויקרא, וכנגד במדבר הוא וידבר...

למרים בחצרות בשביל לשון הרע, ואתם נדברתם במקום: **ודי זהב** – הוכיחו על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר 'וכסף הרבייתי לה וזהב עשו לבעלי' (הושע ב', י): **(ב) אחד עשר יום מחורב** – אמר להם משה: ראו מה גרמתם, אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעי, ואף הוא מהלך אחד עשר יום, ואתם הלכתם אותו בשלשה ימים, שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב, שנאמר 'ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש' וגו' (במדבר י', א), ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע, צא מהם שלושים יום שעשו בקברות התאוה, שאכלו הבשר חדש ימים, ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים, נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך, וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ, ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעי ארבעים שנה: **(ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש** – מלמד שלא הוכיחו אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתם כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא חבירו רואה ומתבייש ממנו וכו' כדאי בספרי, וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה וכן שמואל שני' (ש"א יב) הנני ענו בי וכן דוד את שלמה בנו **(ד) אחרי הכותו** – אמר משה אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצת הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו בא אלא לקנות ולמצוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ. לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניכם והורישם את ארצם ואח"כ הוכיחו. **(ה) הואיל** – התחיל כמו (בראשית יח) הנה נא הואלתי באר את התורה – בשבעים לשון פירשה להם.

10. רשב"ם לדברים פרק א' פס' א' – ה'

(א) אלה הדברים – לפי פשוטו, כל הנזכרים בפסוק זה מקומות הן, כמו שמצינו שרגילים הפסוקים לתת סימן בתוך סימן אל המקומות שהוא רוצה לפרש היכן: בלך לך – 'מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם' (בראשית י"ב, ח); בפרשת בשלח – 'וישובו ויחזרו לפני פי החירות בין מגדול ובין הים לפני בעל צפון' (שמות י"ד, ב); בסוף שופטים – 'הנה חג לה' בשלם מימים ימימה אשר מצפונה לבית אל מזרחה השמש למסלה העלה מבית אל שכמה ומנגב ללבונה' (שופטים כ"א, יט). וכל שכן שצריך לפרש היכן נאמרו המצוות, כמו שכתוב 'וידבר ה' אל משה במדבר סיני' (במדבר ט', א), 'בארץ מצרים... החדש הזה' (שמות י"ב, א-ב), 'וידבר ה' אל משה בהר סיני' (ויקרא כ"ה, א), 'בערבות מואב' (במדבר ל"ג, ג). אף כאן עושה סימן בתוך סימן. וכן הוא אומר וחוזר ושונה דבר זה כשבא משה לפרש את המצוות: 'אלה העדות החקים והמשפטים אשר דבר משה וגו' בעבר הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחון מלך האמורי' (דברים ד', מה-מו). וכן בפרשה זו לפנינו כתוב 'בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה' וגו'.

בעבר הירדן – ובאיה עבר הירדן? **במדבר** – באותו עבר הירדן שהוא לצד מדבר שהיו בו ישראל מ' שנה, שהוא קרוי עבר הירדן ליושבים בארץ ישראל, ולא בעבר הירדן שהוא לצד ירושלים, שגם הוא קרוי עבר הירדן להולכי מדבר שהיו בו ישראל: **בערבה** – כלומר, באיה מקום במדבר: באותו מדבר שבערבות מואב: **מול סוף** – שים סוף מתחיל ממזרח ארץ ישראל, שנאמר 'ושתי את גבלך מים סוף ועד ים פלתיים' וגו' (שמות כ"ג, א), כלומר ממזרח ועד מערב, והוא ים המלח, שכתוב בגבול קרן מזרחית דרומית באלה מסעי (במדבר ל"ד, ג), וגם בפרשת ואתחנן 'יוכל הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה' (דברים ד', מט), וזהו ים סוף שאצל ערבות מואב: **בין פארן ובין תפל** – כמו 'בין בית אל ובין העי' (בראשית י"ג, ג): **ולבן וחצרות ודי זהב** – הכל מקומות לפי פשוטו: **ודי זהב** – כמו 'בת מי זהב' (שם ל"ו, לט), שהוא שם לפי פשוטו:

(ה) **"...הואיל משה באר את התורה הזאת"** – ואין תורה אלא מצוות.

11. רשב"ם לדברים ד' מ"א (סיום הנאום הראשון):

"...שהאריך בדברים עד עכשיו ועתה מתחיל לפרש המצוות היאך ביאר את התורה הזאת".

12. דברים פרק ד' א' – פתיחת מסקנת משה מהנאום ההיסטורי

ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות.

13. דברים פרק ה' א' – פתיחת נאום המצוות

שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשותם.

14. הרב מרדכי סבתו

בפרק ד' מבקש משה מישראל להסיק מן הסקירה ההיסטורית את המסקנה בדבר הצורך לשמוע אל החוקים ואל המשפטים, היינו לציית להם; בפרק ה', הפותח את נאום המצוות גופו, מבקש משה מישראל לשמוע את החוקים ואת